

YU ISSN 0027-8084
UDK 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

PG
1201
.N24

Nash Jezik.
НАШ ЈЕЗИК

XXVI/4—5

UNIV. of MICH.

FEB 28 1986

Current Serials

**БЕОГРАД
1985.**

НАПОМЕНЕ УЗ ДВА ПРЕТХОДНА ПРИЛОГА

У овој рубрици објављујемо (са извесним скраћењима) два дописа у којима има корисних запажања или занимљиве грађе и покретања занимљивих питања нашег књижевног језика, али је уз налазе и ставове аутора потребно и мало дискусије.

I

Аутор дописа о употреби инфинитива и везника да с презентом, др М. Ђирковић, тачно уочава двосмисленост реченица типа „Забринут сам за Џудит, неће јести с нама“, као и чињеницу да до ове врсте двосмислености долази управо у одричним реченицама, а не у потврднима. Такође је тачно да би се двосмисленост избегла диференцираном употребом инфинитива и конструкције да + презент, при чему се ови обрти не би узимали као синонимични.

Сама негација, међутим, не доводи до ове двозначности. Реченице типа *жели да пође* — *жели поћи*, *воли да учи* — *воли учити*, *почиње да ради* — *почиње радити* и сл. остају синонимичне и кад су у одричном облику: *не жели да пође* = *не жели поћи*, *не воли да учи* = *не воли учити* итд.

Особност одричних реченица типа *неће јести* — *неће да једе* у односу на одговарајуће потврдне условљена је двојаком службом глагола *хтети*, који може бити или функционална реч, тј. помоћни глагол у футуру, или појмовна реч, тј. слободни глагол непотпуног значења. У потврдним реченицама јавља се обличка разлика — у футуру енклитички облици: *она ће јести (јешће)*, *ова девојка ће се удати*, *он ће проћи* итд., а у слободној употреби пуни облици: *она хоће да једе*, *девојка хоће да се уда*, *он хоће да прође*. И једни и други облици имају заједничку негацију, типа *неће*, те се диференцирање постиже само избором између инфинитива и да + презент, а не и облицима глагола *хтети*. То онда чини мање применљивом или мање пожељном замену једне конструкције другом. И у упитним облицима обе-

леженим само речцом *ли* долази до изједначења облика глагола *хтети* у футурској и слободној служби (*хоће ли се удати — хоће ли да се уда*, али ако се употреби и упитна речца *да*, онда то изједначење изостаје (*да ли ће се удати — да ли хоће да се уда*).

Ово, наравно, нису једине неподударности инфинитива и да + презент, у што се лако уверити нпр. разгледајући у Речнику САНУ (књ. IV) обраду везника да у његовим разноврсним службама у којима иде или може ићи с презентом, што се само делимично може замењивати инфинитивом.

II

Разлог што објављујемо допис мр Д. Николића о скраћеницама није уверење да је наш сарадник нашао решење за проблеме које намеће поплава скраћеница. Упркос уверности и категоричности предложених одговора, његов текст пре треба схватити као питања за дискусију, која треба јавно предочити уз нешто коментара, с обзиром на актуелност проблема. Имамо при томе у виду да се аутор обраћа и јавним гласилима, где редакције не могу дати компетентну оцену његових препорука, а и чињеницу да је он просветни радник, те се може претпоставити да ставове до којих је дошао сугерира и својим студентима.

Из правила која предлаже Николић следује да треба писати нпр. „по целом БИХ-у“, „из читавог СФРЈ-а“, „САД је предложио а СРН прихватио...“, „заседање УН-а“, „отпуштен је из ЈНЕ“, „пошао је у ЈНУ“, „оперисан је на ВМИ“ (Војној медицинској академији), „наш КП“, „наш МЗ“ (месна заједница) итд. — што све делује врло необично и извештачено, па је самим тим и неприхватљиво.

Непроменљивост многих скраћеница није само графичка појава, него и језичка чињеница, јер се и говори (а не само пише нпр. *секретар ЦК* (изг. *це-ка*), *војник ЈНА* (*ј-н-а*), *влада СФРЈ* (*с-ф-р-ј*), *гласило ЈАЗУ* (*јазу*), *члан АНУБиХ* (*ану-бих*), *амбасадор САД* (*есаде*). И то треба поштовати, једнако као и друге језичке узусе.

Обиље примера које Николић наводи из штампе сведочи колика је поплава скраћеница. Јасно је да је савремени језички израз оптерећен таквим обиљем склопова који добијају функцију речи, а мало који од њих има структуру сличну нормалним речима; Иван Клајн је скраћенице са доста разлога упоредио са смогом. С друге стране, то сведочи и колико су скраћенице нужност, као израз језичке економије и отпора „празном ходу“, колико би сам израз и простор у гласилима били оптерећени кад би се скраћенице редовно развијале у пуне називе.

Има више разлога који отежавају или спречавају променљивост скраћеница. Један од најчешћих је несклад између граматичких одлика саме скраћенице и нескраћеног назива. Зато нпр. скраћеница САД остаје непроменљива, јер би сама по себи, по облику, била у једнини мушког рода, а по значењу је множина женског рода. Зато се мање одупире промени скраћеница СССР, која је у граматичком складу са основном речју (*Савез...*), него ЧССР, где је основна реч женског рода (*... Република*). Сличан граматички несклад постоји и код скраћеница НДР, СРН, БиХ, СФРЈ, САНУ, ЈАЗУ, АНУБиХ, ОУН и др., и његов је утицај обично довољан да спречи промену скраћенице.

Рекосмо: обично довољан, јер има примера да скраћеница постане променљива и кад није у граматичком складу с пуним називом, као ОУР (*организација...*) и СИЗ (*... заједница*). У ствари је у обичном говору врло јака тежња да се скраћенице мењају по падежима ако су својим обликом сличне обичним именичким речима, а из говора то прелази и у писану реч. Кад та промена постане у говору обична и кад не изазива посебне проблеме у писању, не треба је ни избегавати, па у примерима које наводи Николић нису оправдани непроменљиви облици типа *дани АВНОЈ*, јер је АВНОЈ постало обична реч, за коју нема сметње да се пише и малим словима: *Авној* (сл. као и *Ској*); такође је неоправдано написано *почетак СПЕНС*, јер је ова скраћеница намерно преудешена да се може изговарати као реч, иначе би гласила СПНС (светско првенство у Новом Саду), а јасно је да је погрешно и *са претходних ФЕСТ*, јер *Фест* и није словна скраћеница, него реч настала окрћивањем *дуже речи*.

И примери типа *начелник СУП*, *председник СИВ* деловали би обичније у променљивом облику (*начелник СУП-а*). Морамо, међутим, имати у виду да опредељујући се за променљивост скраћенице прејудуцирамо и начин читања; нпр. ако напишемо *комисија ЕЕЗ*, читач се може према *нахођењу* или према *прилици* определити да ли да прочита скраћено или нескраћено (*... Европске економске заједнице*), али кад напишемо *комисија ЕЕЗ-а*, искључили смо нескраћено читање.

Скраћивање у говору понекад иде даље од могућности скраћивања у писму. Разговорни језик и иначе има слободнију норму него писани, а то посебно долази до изражаја код скраћеница на А (кад су по склопу сличне именицама ж. рода). У говору, наиме, нема сметње да се каже „*командос Ете*“, „*Цијин агент*“, „*акција Ире*“ и сл., али такво писање (малим словима) изгледа некако исувише слободно и сугерира да нису у питању скраћенице. Писати и наставак великим словима опет не ваља јер то оставља утисак да скраћеница друкчије гласи (*акција ЕТЕ*, као да се покрет зове ЕТЕ а не ЕТА), или да се верзалом под-

влачи, истиче име, као у рекламним проспектима (ухваћен ЕТИН командос, сл. као „купујте ИСКРИНЕ производе“).

При граматичком нескладу скраћенице и нескраћеног назива, утицај овог последњег — како смо видели — може бити довољан да спречи промену скраћенице по њој својственом обрасцу, али је недовољан да наметне скраћеници наставке својствене пуном називу. Допустиво је, дакле, и учесник НОБ и учесник НОБ-а, али не и „учесник НОБ-е“, једнако ни „комисија БЕЗ-е“ и сл.

Николићеви примери добро илуструју да уклапање скраћеница у нормални језик намеће низ питања, на која ћемо у нормативној литератури само делимично наћи одговоре, иако је о томе подоста писано. Поред онога што је записано у Правопису (и што Николић жестоко напада), о овој теми су писали нпр. Св. Николић у НЈ V, М. Стевановић у НЈ V и XXIII, А. Пецо и потписани у „Информатору о савременом књижевном језику“, И. Клајн у књизи „Језик око нас“ и други. То не значи да ће се тамо или игде друго наћи формула која ће омогућити да се скраћенице у свим реченичним обртима употребљавају као и нормалне именице, јер оне и нису нормалне речи, него неправне, често инвалидне, дефективне.

Као што не можемо изразе типа *пет жена*, *мало људи* и сл. уклопити у реченицу која тражи рецимо датив, слична употребна ограничења имаће и непроменљиве скраћенице. Излаз из тога није насилно прављење променљивих облика, него прилагођавање реченице природним могућностима језика, тражење начина да се садржај тачно искаже, а да се у израз не унесе ништа извештачено и неприродно.

Митар Пешикан